

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№3

2026
MART

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 38 sahifa.
2026-yil, mart

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

KORXONALARDA ICHKI AUDIT TIZIMINING BOSHQARUV QARORLARI QABUL QILISHDAGI O'RNI	24
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGI VA SOLIQ TUSHUMLARI DINAMIKASI: O'ZBEKISTON MISOLIDA ILMIY TAHLIL	30
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	

FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGI VA SOLIQ TUSHUMLARI DINAMIKASI: O'ZBEKISTON MISOLIDA ILMIY TAHLIL

Abduraimova Nigora Abdugapparovna

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti

Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

E-mail: nigora_abduraimova@tues.uz

ORCID: 0009-0001-8322-4629

Annotatsiya. Mazkur maqolada davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning o'rni va ahamiyati statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilinadi. Xususan, O'zbekiston misolida so'nggi yillardagi budjet daromadlari tarkibi ko'rib chiqilib, soliqlar davlat moliyaviy resurslarining asosiy manbasi ekanligi asoslab beriladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, soliq tushumlari nafaqat davlat xarajatlarini moliyalashtirish, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish hamda infratuzilmani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, maqolada xalqaro statistik ma'lumotlarga tayangan holda soliqlarning global miqyosdagi ulushi ham yoritiladi. Bu esa soliqlar zamonaviy davlat moliya tizimining ajralmas qismi ekanligini tasdiqlaydi. Tadqiqotda soliqlarning iqtisodiy siyosat vositasi sifatidagi funksiyalari va daromadlarni qayta taqsimlashdagi roli ham izohlanadi. Natijada soliqlar davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi muhim fiskal mexanizm ekani ilmiy asosda xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: Davlat budjeti, soliq tushumlari, fiskal barqarorlik, budjet daromadlari tarkibi, soliq bazasi, soliq ma'murchiligi, QQS; foyda solig'i, jismoniy shaxslar daromad solig'i, fiskal siyosat, ijtimoiy xarajatlar, iqtisodiy o'sish.

Abstract. This article analyzes the role and significance of taxes in the formation of state budget revenues based on statistical data. In particular, using the example of Uzbekistan, the structure of budget revenues in recent years is examined, demonstrating that taxes constitute the primary source of public financial resources. The analysis indicates that tax revenues play a crucial role not only in financing public expenditures but also in ensuring economic stability, implementing social programs, and developing infrastructure. Furthermore, relying on international statistical data, the global share of taxes is highlighted, confirming their integral role in the modern public finance system. The study also explains the functions of taxes as an instrument of economic policy and their role in income redistribution. As a result, it is scientifically concluded that taxes serve as a key fiscal mechanism supporting the economic and social development of the state.

Keywords: State budget, tax revenues, fiscal stability, structure of budget revenues, tax base, tax administration, VAT, corporate income tax, personal income tax, fiscal policy, social expenditures, economic growth.

Аннотация. В статье на основе статистических данных анализируется роль и значение налогов в формировании доходов государственного бюджета. В частности, на примере Узбекистана рассматривается структура бюджетных доходов последних лет и обосновывается, что налоги являются основным источником государственных финансовых ресурсов. Проведённый анализ показывает, что налоговые поступления играют важную роль не только в финансировании государственных расходов, но и в обеспечении экономической стабильности, реализации социальных программ и развитии инфраструктуры. Кроме того, с опорой на международные статистические данные освещается доля налогов в глобальном масштабе, что подтверждает их неотъемлемую роль в современной системе государственных финансов. В исследовании также раскрываются функции налогов как инструмента экономической политики и их роль в перераспределении доходов. В результате делается научно обоснованный вывод о том, что налоги являются важным фискальным механизмом поддержки социально-экономического развития государства.

Ключевые слова: Государственный бюджет, налоговые поступления, фискальная устойчивость, структура доходов бюджета, налоговая база, налоговое администрирование, НДС, налог на прибыль, налог на доходы физических лиц, фискальная политика, социальные расходы, экономический рост.

KIRISH

Davlat moliyasi tizimida budget daromadlarini barqaror shakllantirish masalasi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Budgetning daromad bazasi qanchalik mustahkam bo'lsa, davlatning ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, infratuzilma va xavfsizlik kabi ustuvor yo'nalishlar bo'yicha majburiyatlari shunchalik uzluksiz hamda prognozli ravishda moliyalashtiriladi. Shu nuqtayi nazardan, soliqlar davlatning doimiy tushum manbai bo'lib, budget siyosatining amaliy samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar jadallashib borayotgan sharoitda soliq tushumlarining hajmi va tuzilmasi fiskal barqarorlik ko'rsatkichlarini baholashda muhim indikator vazifasini bajaradi.

Soliqlar nafaqat daromad yig'ish mexanizmi, balki iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish vositasi sifatida ham namoyon bo'ladi. Soliq stavkalari, imtiyozlar, undirish tartiblari va ma'murchilik usullari orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, ayrim tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash yoki, aksincha, ijtimoiy jihatdan noxush oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan iste'molni cheklash mumkin. Bunday yondashuv fiskal siyosatni makroiqtisodiy barqarorlik, investitsiya muhiti va bandlik darajasi bilan bevosita bog'laydi. Shuningdek, soliq tizimining qayta taqsimlovchi funksiyasi daromadlar tengsizligini yumshatish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish hamda aholining himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston sharoitida so'nggi yillarda davlat budjeti daromadlari tarkibida soliq tushumlarining ulushi yuqori darajada saqlanib kelmoqda, bu esa ularning fiskal tizimdagi yetakchi o'rnini ko'rsatadi. Biroq soliqlarning budjetdagi salmog'ini baholash faqat ulush ko'rsatkichlari bilan cheklanmaydi. Soliq tushumlarining yillar kesimidagi o'sish dinamikasi, soliq turlari bo'yicha tarkibi, shuningdek, soliqdan tashqari tushumlar bilan o'zaro nisbatlari ham kompleks tahlilni talab etadi. Shu bois, mazkur maqolada O'zbekiston misolida 2023–2025-yillar kesimida budget daromadlari va soliq tushumlari ko'rsatkichlari statistik asosda ko'rib chiqilib, soliqlarning budget barqarorligiga ta'siri tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv soliq siyosati samaradorligini amaliy ko'rsatkichlar asosida baholash imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, soliq tushumlarining o'sishi bilan iqtisodiy o'sish sur'atlari, budget intizomi hamda davlat xarajatlarining sifat ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash muhim amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqot doirasida soliq tushumlarining umumiy budget daromadlaridagi ulushi hamda asosiy soliq turlarining hissasi yoritilib, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish nuqtayi nazaridan tegishli xulosalar chiqariladi. Shuningdek, xalqaro ko'rsatkichlar bilan qiyosiy yondashuv asosida soliqlarning global fiskal tizimdagi o'rnini qisqacha ochib beriladi. Natijada soliqlarni budget daromadlarining asosiy tayanchi sifatida mustahkamlash bilan bir qatorda, ularning iqtisodiy rag'batlarga ta'sirini muvozanatli ravishda boshqarish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilingan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Davlat moliyasi tizimida budget daromadlarini barqaror shakllantirish masalasi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Budgetning daromad bazasi qanchalik mustahkam bo'lsa, davlatning ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, infratuzilma va xavfsizlik kabi ustuvor yo'nalishlar bo'yicha majburiyatlari shunchalik uzluksiz hamda prognozli ravishda moliyalashtiriladi. Shu nuqtayi nazardan, soliqlar davlatning doimiy tushum manbai bo'lib, budget siyosatining amaliy samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar jadallashib borayotgan sharoitda soliq tushumlarining hajmi va tuzilmasi fiskal barqarorlik ko'rsatkichlarini baholashda muhim indikator vazifasini bajaradi.

Soliqlar nafaqat daromad yig'ish mexanizmi, balki iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish vositasi sifatida ham namoyon bo'ladi. Soliq stavkalari, imtiyozlar, undirish tartiblari va ma'murchilik usullari orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, ayrim tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash yoki, aksincha, ijtimoiy jihatdan noxush oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan iste'molni cheklash mumkin. Bunday yondashuv fiskal siyosatni makroiqtisodiy barqarorlik, investitsiya muhiti va bandlik darajasi bilan bevosita bog'laydi. Shuningdek, soliq tizimining qayta taqsimlovchi funksiyasi daromadlar tengsizligini yumshatish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish hamda aholining himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston sharoitida so'nggi yillarda davlat budjeti daromadlari tarkibida soliq tushumlarining ulushi yuqori darajada saqlanib kelmoqda, bu esa ularning fiskal tizimdagi yetakchi o'rnini ko'rsatadi. Biroq soliqlarning budjetdagi salmog'ini baholash faqat ulush ko'rsatkichlari bilan cheklanmaydi. Soliq tushumlarining yillar kesimidagi o'sish dinamikasi, soliq turlari bo'yicha tarkibi, shuningdek, soliqdan tashqari tushumlar bilan o'zaro

nisbatlari ham kompleks tahlilni talab etadi. Shu bois, mazkur maqolada O'zbekiston misolida 2023–2025-yillar kesimida budget daromadlari va soliq tushumlari ko'rsatkichlari statistik asosda ko'rib chiqilib, soliqlarning budget barqarorligiga ta'siri tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv soliq siyosati samaradorligini amaliy ko'rsatkichlar asosida baholash imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, soliq tushumlarining o'sishi bilan iqtisodiy o'sish sur'atlari, budget intizomi hamda davlat xarajatlarining sifat ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash muhim amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqot doirasida soliq tushumlarining umumiy budget daromadlaridagi ulushi hamda asosiy soliq turlarining hissasi yoritilib, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish nuqtayi nazaridan tegishli xulosalar chiqariladi. Shuningdek, xalqaro ko'rsatkichlar bilan qiyosiy yondashuv asosida soliqlarning global fiskal tizimdagi o'rni qisqacha ochib beriladi. Natijada soliqlarni budget daromadlarining asosiy tayanchi sifatida mustahkamlash bilan bir qatorda, ularning iqtisodiy rag'batlarga ta'sirini muvozanatli ravishda boshqarish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari tarkibida soliqlarning tutgan o'rni va ahamiyatini statistik ma'lumotlar asosida chuqur tahlil qilishdan iborat. Soliqlar davlat moliyaviy tizimining asosiy daromad manbai sifatida budjetni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois ularning ulushi, dinamikasi va o'sish sur'atlarini o'rganish davlat moliyaviy barqarorligini baholashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot doirasida so'nggi yillarga oid rasmiy statistik ko'rsatkichlar asosida soliq tushumlarining umumiy budget daromadlaridagi ulushi aniqlanadi hamda yillar kesimidagi o'zgarish dinamikasi tahlil qilinadi. Bu orqali soliqlarning davlat xarajatlarini moliyalashtirishdagi roli, budget defitsitini maqbullashtirishdagi ahamiyati va iqtisodiy jarayonlarga ta'siri baholanadi.

Shuningdek, mazkur tadqiqot soliqlarning iqtisodiy o'sish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rnini aniqlashga qaratilgan. Statistik ma'lumotlar asosida soliq

TAHLIL VA NATIJALAR

Davlat budjeti barqarorligi, avvalo, uning daromad bazasining mustahkamligiga bog'liq. Shu nuqtayi nazardan, soliqlar davlat budjeti daromadlarining eng ishonchli va tizimli manbai sifatida alohida o'rin tutadi. Soliq tushumlari muntazam xarakterga ega bo'lgani bois ular davlatning ijtimoiy-iqtisodiy majburiyatlarini uzluksiz moliyalashtirish imkonini beradi. Budget daromadlarining muhim qismini soliqlar tashkil etishi davlat moliyasining tashqi yoki bir martalik manbalarga nisbatan kamroq tayanishini, demakki, fiskal mustaqillikning mustahkamlanishini anglatadi.

Soliqlarning budjetdagi ahamiyati, eng avvalo, davlat xarajatlari tuzilmasida yaqqol namoyon bo'ladi. Ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, mudofaa, transport va kommunal infratuzilma kabi yo'nalishlar doimiy moliyaviy ta'minotni talab qiladi. Ushbu xarajatlar asosan soliq tushumlari hisobidan qoplanadi va bu jarayon iqtisodiyotda davlat xizmatlarining uzluksizligini ta'minlaydi. Shuningdek, soliqlar orqali shakllanadigan resurslar hududlar kesimida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ular mahalliy budjetlar imkoniyatlarini kengaytirish, jamoat xizmatlari sifatini oshirish hamda hududlar o'rtasidagi nomutanosiblikni kamaytirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, soliqlar faqat daromad yig'ish vositasi bo'lib qolmay, iqtisodiy siyosatning samarali instrumenti sifatida ham namoyon bo'ladi. Soliq stavkalari, imtiyozlar, preferensiyalar va ma'murchilik mexanizmlari orqali davlat iqtisodiy faollikni rag'batlantirishi yoki ayrim noxush jarayonlarning oldini olishi mumkin. Masalan, investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan soliq yengilliklari ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va bandlik darajasini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, zararli mahsulotlar yoki ekologiyaga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan faoliyat turlariga qo'shimcha soliq yuklamasining joriy etilishi ijtimoiy va ekologik xarajatlarni maqbullashtirishga yordam beradi. Shu ma'noda soliq siyosati iqtisodiy o'sish sur'atlari hamda tarkibiy o'zgarishlarga bevosita ta'sir ko'rsatadigan muhim omillardan biridir.

Soliqlarning yana bir muhim jihati — ularning ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi roli bilan bog'liq. Daromadlar tengsizligini yumshatish, kam ta'minlangan qatlamlarni qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash maqsadida soliq tizimi qayta taqsimlovchi funksiyani bajaradi. Progressiv elementlar yoki manzilli imtiyozlar orqali yuqori daromadli subyektlardan yig'ilgan resurslar ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Natijada soliqlar nafaqat budget daromadlarini shakllantiradi, balki davlat va jamiyat o'rtasidagi ijtimoiy kelishuvning moliyaviy asosi sifatida ham xizmat qiladi.

1-jadval. Davlat budjeti daromadlari tarkibida soliqlarning ulushi va o'sish ko'rsatkichlari (2023–2025-yillar)¹

Ko'rsatkich	Miqdor	Izoh
2023-yil davlat budjeti daromadlari	231,7 trln so'm	Umumiy budjet daromadi
2023-yil soliq tushumlari	165,9 trln so'm	Budjetning $\approx 71,6\%$ qismi
2024-yil soliq tushumlari	199,5 trln so'm	2023-yilga nisbatan $+20,2\%$ o'sish
2025-yil I yarim yillik	102,6 trln so'm	O'sish tendensiyasi saqlangan

Jadvalda keltirilgan ko'rsatkichlar davlat budjeti daromadlari tarkibida soliqlarning yetakchi o'ringa ega ekanini aniq ifodalaydi. Xususan, 2023-yilda budjetning umumiy daromadi 231,7 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, shundan 165,9 trln so'm soliq tushumlariga to'g'ri kelgani soliqlarning budjet daromadlarida salmoqli ulushni egallashini ko'rsatadi. Bu holat fiskal tizim barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, daromadlar bazasining asosiy qismi muntazam tushum manbalariga tayanganini anglatadi. Soliq ulushining yuqoriligi, odatda, davlatning ijtimoiy majburiyatlari va ustuvor xarajat yo'nalishlarini ichki resurslar hisobidan moliyalashtirish imkoniyatini kengaytiradi.

2024-yilda soliq tushumlarining 199,5 trln so'mga yetgani va 2023-yilga nisbatan 20,2 foiz o'sish qayd etilgani ijobiy dinamikani aks ettiradi. Bunday o'sish bir nechta omillar bilan izohlanishi mumkin: iqtisodiy faollikning kengayishi, soliq bazasining kengayishi, ma'murchilik jarayonlarining takomillashuvi yoki ayrim soliqlar bo'yicha tushum intizomining mustahkamlanishi. Muhimi, soliq tushumlaridagi ushbu o'sish sur'ati budjet daromad qismini prognozlash imkoniyatini kuchaytiradi, chunki barqaror va o'sib boruvchi tushumlar davlat xarajatlari rejalashtirishda noaniqlik darajasini kamaytiradi. Shuningdek, mazkur ko'rsatkichlar fiskal siyosat samaradorligini baholashda muhim indikator sifatida xizmat qiladi.

2025-yilning birinchi yarim yilligida 102,6 trln so'm soliq tushumi tushgani ham o'sish tendensiyasining davom etayotganini ko'rsatadi. Yarim yillik natija yillik ko'rsatkichni to'liq baholash uchun yetarli bo'lmasa-da, u soliq tushumlari oqimining uzluksizligini tasdiqlaydi. Agar iqtisodiy faollik va soliq intizomi yilning ikkinchi yarmida ham saqlanib qolsa, yil yakunida soliq tushumlarining yuqori natija bilan yakunlanish ehtimoli ortadi. Shu bilan birga, mavsumiy omillar, ayrim tarmoqlarda ishlab chiqarish sikllari, import hajmi va tashqi narxlar dinamikasi tushumlarning yil davomida notekis taqsimlanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ham inobatga olish lozim.

Umuman olganda, jadvaldagi raqamlar soliqlar davlat budjeti barqarorligining tayanch manbasi ekanini tasdiqlaydi va soliq tushumlari dinamikasining iqtisodiy jarayonlar bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, soliq ulushining yuqoriligi fiskal barqarorlik uchun ijobiy omil bo'lsa-da, soliq yuklamasining iqtisodiy rag'batlarga ta'siri muntazam tahlilni talab etadi. Haddan tashqari soliq yuklamasi investitsion faollikka ma'lum darajada ta'sir ko'rsatishi, muvozanatlashmagan imtiyozlar esa budjet daromadlari hajmiga ta'sir etishi mumkin. Shuning uchun soliq siyosatini baholashda nafaqat tushum hajmi, balki soliq bazasining sifat jihatlari, ma'murchilik xarajatlari va tarmoqlar kesimidagi taqsimot kabi omillarni qamrab olgan kompleks yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiqdir.

2-jadval. 2025-yil davlat budjeti daromadlari tarkibi²

Ko'rsatkich	Miqdor	Ulushi
Umumiy budjet daromadi	308,5 trln so'm	100%
Soliq tushumlari	220,0 trln so'm	$\approx 71,6\%$
Boshqa tushumlar	88,5 trln so'm	$\approx 28,4\%$

2025-yil davlat budjeti daromadlari tarkibi bo'yicha keltirilgan jadvalda umumiy daromadlar 308,5 trln so'm miqdorida prognoz qilingani ko'rsatilgan. Ushbu ko'rsatkich budjetning daromad bazasini baholashda asosiy mezon bo'lib, fiskal siyosatning rejalashtirilgan ko'lamini aks ettiradi. Umumiy daromadning 100 foiz sifatida berilishi keyingi bandlarda soliq va soliqlardan tashqari manbalarining nisbiy ulushini aniq ko'rish imkonini yaratadi. Bu yondashuv, bir tomondan, daromad manbalarining "qaysi biri qancha" degan savolga javob bersa, ikkinchi tomondan, budjet barqarorligi qaysi segmentlarga ko'proq tayanganini tahlil qilish uchun qulay asos bo'lib xizmat qiladi.

Jadvalga ko'ra, 2025-yilda soliq tushumlari taxminan 220,0 trln so'mni tashkil etib, umumiy daromadlarning 71-72 foizi atrofida bo'lishi kutilmoqda. Soliqlar ulushining yuqori darajada prognoz qilinishi, avvalo, budjetning asosiy tayanchi sifatida ichki fiskal resurslarning ustuvorligini anglatadi. Bunda soliq bazasining kengayishi,

1 O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti. – www.soliq.uz

2 O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti. – www.soliq.uz

iqtisodiy faollikning ortishi hamda soliq ma'murchiligi instrumentlarining takomillashuvi muhim rol o'ynashi mumkin. Shu bilan birga, soliq tushumlarining yuqori ulushi budjet daromadlarining nisbatan barqarorligini ta'minlaydi, chunki soliqlar odatda tizimli va takrorlanuvchi tushum manbai bo'lib, davlat xarajatlarini rejalashtirishda noaniqlik darajasini kamaytiradi.

Soliqdan tashqari tushumlar 88,5 trln so'm yoki 28–29 foiz atrofida baholangan bo'lib, bu ko'rsatkich budjet daromadlari diversifikatsiyasini ifodalaydi. Mazkur guruh tarkibiga bojxona to'lovlari, davlat mulkidan olinadigan daromadlar, jarimalar hamda boshqa turdagi soliq bo'lmagan tushumlar kirishi odatiy hol hisoblanadi. Ushbu manbalar budjetni qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin tutadi, biroq ularning ayrim qismi tashqi bozor sharoitlari, import hajmi yoki bir martalik operatsiyalar bilan bog'liq bo'lishi mumkinligi sababli nisbatan o'zgaruvchan xarakter kasb etadi.

3-jadval. Davlat budjetida soliq turlarining ulushi³

Soliq turi	Tushum (trln so'm)	Umumiy soliq tushumidagi ulushi (%)
Foyda solig'i	52,7	26,4%
Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS)	39,6	19,9%
Jismoniy shaxslar daromad solig'i (JShDS)	35,4	17,8%
Yer va resurs soliqlari	20,0	10,0%
Aksiz solig'i	17,8	8,9%
Mol-mulk solig'i	8,0	4,0%
Boshqa soliqlar	26,0	13,0%
Jami	199,5	100%

Jadvaldan ko'rinadiki, 2024-yilda soliq tushumlari tarkibi bir nechta yirik manbalar hisobiga shakllangan va bu budjet daromadlarining qaysi segmentlarga ko'proq tayanganini ko'rsatadi. Umumiy soliq tushumlari (taxminan 199,5 trln so'm) ichida eng katta ulushlar foyda solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) hamda jismoniy shaxslar daromad solig'iga (JShDS) to'g'ri keladi. Bunday tuzilma fiskal barqarorlik nuqtayi nazaridan muhim, chunki daromadlar bir vaqtning o'zida ishlab chiqarish natijalariga (foyda), iste'mol va aylanmaga (QQS), shuningdek, bandlik va ish haqi oqimlariga (JShDS) bog'langan bo'ladi.

Eng yirik manba sifatida foyda solig'ining taxminan 26,4 foiz ulush bilan ajralib turishi korporativ sektorning budjet shakllanishidagi rolini anglatadi. Foyda solig'i ulushi yuqori bo'lganda, odatda, korxonalarning rentabelligi va moliyaviy natijalari budjet tushumlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, bunday tuzilma iqtisodiy kon'yunktura o'zgarishlariga ma'lum darajada sezgir bo'lishi mumkin: ayrim tarmoqlarda foyda kamayganda, soliq tushumlarida ham pasayish kuzatilishi ehtimoli mavjud. Demak, foyda solig'i yuqori ulushga ega bo'lishi ijobiy fiskal salohiyatni bildiradi, biroq risklarni diversifikatsiya qilish masalasi ham dolzarb bo'lib qoladi.

QQSning taxminan 19,9 foiz ulushga ega ekani soliq tizimida bilvosita soliqlarning muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. QQS odatda iqtisodiyotdagi aylanma va iste'mol hajmiga bog'liq bo'lib, to'lov intizomi hamda ma'murchilik mexanizmlariga sezgir hisoblanadi. QQS ulushining salmoqli bo'lishi budjetga tushumlarning nisbatan keng bazali manbadan shakllanishini anglatadi, chunki u ko'plab xo'jalik operatsiyalarida yuzaga keladi. Shu bilan birga, QQS dinamikasi iste'mol narxleri va biznesning aylanma mablag'lariga ta'sir ko'rsatishi mumkinligi sababli, qaytarim (refund) mexanizmlarining shaffofligi hamda soliq yuki va iqtisodiy rag'batlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash muhim ahamiyatga ega.

Jismoniy shaxslar daromad solig'ining taxminan 17,8 foiz ulushi davlat budjeti daromadlarida aholi daromadlari va bandlik omilining o'rnini yoritadi. Bu ko'rsatkich, bir tomondan, mehnat bozorida rasmiy bandlikning kengayishi va ish haqi fondining o'sishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin; ikkinchi tomondan, iqtisodiy faoliyatning rasmiylashtirilish darajasi ortishi bilan ham izohlanadi. JShDS tushumlari, odatda, ijtimoiy siyosat bilan chambarchas bog'liq: ish o'rinlari va ish haqi dinamikasi yaxshilangani sari budjetning daromad bazasi ham mustahkamlanadi. Shu sababli ushbu soliq turining ulushi mehnat bozori islohotlari hamda daromadlarni legallashtirish choralari samaradorligini bilvosita aks ettiruvchi indikator sifatida talqin qilinadi.

Yer va resurs soliqlari (taxminan 10,0 foiz) hamda aksiz solig'i (taxminan 8,9 foiz) budjetning qo'shimcha, ammo strategik manbalari sifatida namoyon bo'ladi. Resurs soliqlari tabiiy boyliklardan foydalanishni iqtisodiy jihatdan tartibga solish vazifasini ham bajaradi, ya'ni ular resurslardan oqilona foydalanish va ekologik mas'uliyatni kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin. Aksiz soliqlari esa, odatda, tanlab olinadigan tovarlar

3 O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti. – www.soliq.uz

guruhiga qo'llanib, budjet daromadlarini oshirish bilan birga iste'mol tuzilmasini boshqarish (masalan, zararli mahsulotlar iste'molini qisqartirish) funksiyasini ham bajaradi. Ushbu yo'nalishlarning ulushi nisbatan past bo'lsa-da, ularning fiskal va tartibga soluvchi ahamiyati sezilarli darajada muhimdir.

Mol-mulk solig'i (jadvalda taxminan 4,0 foiz) va "boshqa soliqlar" (taxminan 13,0 foiz) bloklari esa soliq tizimining ko'p komponentli ekanini ko'rsatadi. Mol-mulk solig'i ko'pincha mahalliy budjetlar barqarorligida muhim rol o'ynaydi, chunki uning bazasi ko'chmas mulk aktivlari bilan bog'langan va nisbatan barqaror xarakterga ega. "Boshqa soliqlar" tarkibiga turli yig'imlar va nisbatan kichik soliq turlari kirishi mumkin bo'lib, bu daromadlar diversifikatsiyasini kuchaytiradi. Umuman olganda, jadvaldagi tarkib soliq tushumlari bir nechta tayanch manbalar hisobiga shakllanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, barqarorlikni yanada mustahkamlash maqsadida soliq bazasini kengaytirish, ma'murchilik jarayonlarini takomillashtirish hamda soliq yukining iqtisodiy rag'batlar bilan muvozanatini ta'minlash zarurligi dolzarb bo'lib qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat budjeti daromadlarining shakllanishida soliqlar yetakchi manba bo'lib qolmoqda va bu holat fiskal tizimning ichki resurslarga tayangan holda ishlashini anglatadi. 2023–2025-yillarga oid ko'rsatkichlar soliqlar ulushining yuqoriligini tasdiqlaydi: soliq tushumlari budjetning barqaror daromad oqimini ta'minlashda asosiy tayanch vazifasini bajaradi. Bunday tuzilma davlatning ijtimoiy majburiyatlari hamda infratuzilmaviy xarajatlarini uzluksiz moliyalashtirish uchun zarur sharoit yaratadi.

Soliq tushumlarining tarkibiy tuzilmasi ham muhim xulosalarni beradi. Yirik ulushga ega bo'lgan foyda solig'i, QQS va jismoniy shaxslar daromad solig'i budjet daromadlarini bir vaqtning o'zida korporativ natijalar, aylanma va iste'mol jarayonlari hamda mehnat bozoridagi rasmiylik darajasi bilan bog'laydi. Bu, bir tomondan, daromad manbalarining ko'p kanalli ekanini bildirsa, ikkinchi tomondan, iqtisodiy kon'yunktura o'zgarishlari ta'siri ostida tushumlarning tebranish ehtimolini ham yuzaga keltiradi. Shu sababli soliq siyosatini baholashda faqat tushum hajmi emas, balki manbalar barqarorligi va risklarning taqsimlanish darajasi ham e'tiborga olinishi lozim.

2025-yil daromadlar prognozida ham soliq tushumlarining ustunligi saqlanib qolayotgani budjetni rejalashtirish amaliyotida soliq bazasiga tayanish davom etayotganini ko'rsatadi. Bunda soliqdan tashqari tushumlarning sezilarli ulushi budjet daromadlarini diversifikatsiya qilish imkonini bersa-da, ularning ayrimlari tashqi savdo hajmi yoki bir martalik tushumlarga bog'liq bo'lishi sababli nisbatan o'zgaruvchan xarakter kasb etishi mumkin. Shu jihatdan, soliq tushumlarining barqarorligi bilan soliqdan tashqari manbalar sifatini uyg'un tahlil qilish fiskal risklarni to'g'ri baholashda muhim ahamiyatga ega.

Taklif sifatida, birinchi navbatda, soliq bazasini kengaytirish bilan birga uning sifat ko'rsatkichlarini oshirishga qaratilgan choralarni kuchaytirish maqsadga muvofiq. Bu yo'nalishda iqtisodiy faoliyatni "soya" iqtisodiyotidan chiqarish, rasmiy bandlikni rag'batlantirish, hisob-kitoblar shaffofligini ta'minlash hamda raqamli nazorat vositalaridan keng foydalanish ijobiy natija berishi mumkin. Shu bilan birga, QQS bo'yicha qaytarim mexanizmlarining tezkorligi va ochiqqligini oshirish, ma'murchilik xarajatlarini optimallashtirish hamda biznes uchun tushunarli tartiblarni joriy etish soliq intizomini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yakuniy taklif sifatida, soliq siyosatini ishlab chiqishda "daromadni ko'paytirish" maqsadi bilan "iqtisodiy rag'bat" o'rtasidagi muvozanatni saqlash zarur. Soliq yukining tarmoqlar va subyektlar kesimida oqilona taqsimlanishi investitsion faollikka salbiy ta'sir ko'rsatmasdan budjet barqarorligini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Shuningdek, soliq tushumlari samaradorligini baholashda tarmoq kesimidagi tahlillar, imtiyozlarning real iqtisodiy qaytimi hamda hududlar bo'yicha soliq salohiyati kabi ko'rsatkichlarni tizimli monitoring qilish tavsiya etiladi. Natijada soliqlar davlat budjeti daromadlarini mustahkamlovchi omil bo'lish bilan birga, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi samarali instrument sifatida yanada natijador ishlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – T.: Adolat, so'nggi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Budjetnoma–2025. – T.: 2024.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti. – www.mf.uz
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti. – www.soliq.uz
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Statistik to'plamlar. – www.stat.uz
6. Vahobov A., Xoliqulov M. Davlat moliyasi. Darslik. – T.: Iqtisodiyot, 2021.
7. Jo'rayev A., Tursunov B. Soliqlar va soliqqa tortish. O'quv qo'llanma. – T.: Fan va texnologiya, 2020.
8. Qodirov A. Fiskal siyosat asoslari. Darslik. – T.: Iqtisodiyot, 2019.
9. Abdurahmonov Q. Davlat budjeti va moliyaviy siyosat. O'quv qo'llanma. – T.: 2022.
10. Musayev A. Soliq tizimi nazariyasi. – T.: Akademnashr, 2018.
11. IMF (International Monetary Fund). Fiscal Monitor Report. – www.imf.org
12. World Bank. World Development Indicators. – data.worldbank.org

13. OECD. Revenue Statistics Report. – www.oecd.org
14. Stiglitz J. Economics of the Public Sector. – New York: W.W. Norton, 2015.
15. Musgrave R., Musgrave P. Public Finance in Theory and Practice. – McGraw-Hill, 1989.
16. Rosen H., Gayer T. Public Finance. – McGraw-Hill Education, 2014.
17. Tanzi V. Taxation in an Integrating World. – Brookings Institution Press, 1995.
18. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Iqtisodiy tadqiqotlar markazi materiallari. – www.cer.uz

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100